

Se pare că inițiativa întemeierii Ateneului Român, a avut-o pe V. A. Urechia, alăturându-se imediat și entuziaștii Constantin Esarcu și Nicolae Kretzulescu. Cum astăzi, deși uitat, a rămas în memorie, ca principal întemeietor doar C. Esarcu, vom încerca să vă prezentăm, povestea adevărată și mai puțin cunoscută, a acestui deosebit susținător al tuturor acțiunilor culturale din vremea sa.

A văzut lumina zilei, ca fiu al doctorului P. Exarcho în București, la 5 noiembrie 1836, făcând parte dintr-o familie de intelectuali, căci și tatăl său studiasse medicina la Viena, urmează Colegiul Sfântul Sava la București, apoi pleacă la Paris. Aici studiază mai întâi științele naturale și-și ia licența în 1859. Apoi fie ca o atracție, vocație, sau la îndemnul tatălui său, obține și doctoratul, după cinci ani (1864) în medicină. Având de acum o pregătire serioasă, simte chemarea locurilor natale și se întoarce în țară.

Revenit de acum în țară, este numit profesor onorific de fiziologie, dar și profesor de zoologie și

botanică la Școala de Medicină din București, între anii 1864-1873. În toată această perioadă este preocupat în permanență de activitățile culturale, dar simte în același timp o atracție pentru diplomație, căci în paralel devine auditor la Consiliul de Stat, în martie 1865 și mai apoi membru în Consiliul General al Învățământului, din august al aceluiași an, devenind astfel și membru fondator al unor societăți, cum ar fi: Ateneul Român, Societatea amicilor instrucțiunii (1866), care în 1867 se va transforma în Societatea pentru învățătura poporului român, Filarmonica (1868). Între anii 1870-1871 este numit în funcția de Director în Departamentul Cultelor, făcând parte dintre membrii Comitetului de Conducere al Teatrului Național (1871-1873).

În puținele relatări istorice despre Constantin Esarcu, se reliefează personalitatea acestui spirit înalt al culturii poporului nostru, care a contribuit de o manieră fără rezerve, la declanșarea ideii, de a construi și contura funcționarea Ateneului Român. Întărim această afirmație, căci trebuie să nu uităm, el a donat prin testament, întreaga sa avere acestui edificiu de înaltă cultură a neamului românesc, de care ne bucurăm și noi cei de astăzi. De aceea cred, numele și faptele acestei personalități, care a fost un adevărat om-patriot și cetățean al României, avem datoria de a-l face cunoscut pentru generațiile de astăzi!

După obținerea licenței la Sorbona (1859), în Științele Naturale și Doctoratul în Medicină (1864), avându-l conducător pe reputatul cardiolog Jean-Baptiste Bouillaud, de la spitalul Charité din Paris, se întoarce în țară, așa cum au arătat mai sus și numit profesor de Istorie Naturală la Școala de Medicină.

Având de acum o recunoaștere în rândul intelectualității românești, i se încredințează rolul de raportor decizional, al comisiei instituite de Consiliul General de Instrucție Publică, în vederea transformării Școlii de Medicină în Facultate, la București în anul 1866. În prealabil el a sprijinit în mod efectiv, eforturile inițiate de Carol Davila, Nicolae Kretzulescu și Nicolae Turnescu. Eforturile și perseverența lor, nu au fost zadarnice, căci la 11 februarie 1867, Consiliul de Miniștri, aprobă înființarea Facultății de Medicină din București.

Apare sub egida Fundației Literar-Istorice „STOIKA”

Cum era un neobosit iubitor de cultură, în aceeași perioadă C. Esarcu, le propune lui Nicolae Kretzulescu și V. A. Urechia să inițieze o serie de cursuri publice așa cum se practică în mai multe țări, care au rolul de a răspândi în popor „instrucția și educația”. Inițiativa sa, a avut succes, căci în octombrie 1865, în cadrul Societății Ateneului Român, încep conferințele lunare, care s-au desfășurat fără întrerupere până în 1873.

Fiind numit Ministru Plenipotențiar la Roma, este nevoit săși întrerupă activitatea în învățământ și să demisioneze, pentru a intra în diplomație. Fiind însă animatorul neobosit al acțiunilor culturale, această schimbare neprevăzută, va fi o mare lovitură pentru Ateneu Român unde conferințele aproape încetează până în 1878. Aici, la Roma, efervescența sa este de nestăvilnit, căci în acești cinci ani, este un cercetător neobosit al arhivelor italiene, existente în marile orașe: Veneția, Milano, Florența și Roma. Motivul este lesne de înțeles. A căutat peste tot, documente privitoare la istoria românilor, secolele XV-XVI, cărora le-a dat viață publicând volumele: „Ștefan cel Mare. Documente descoperite în arhivele Veneției” (1874) și „Documente istorice descoperite în arhivele Italiei” (1878).

La terminarea misiunii sale diplomatice la Roma, C. Esarcu, revine în țară și se reiau conferințele culturale, dar adevărat că pentru început, se resimte perioada de acalmie, care cuprinsese această acțiune, atât de iubită de acesta. Cum nu este lăsat prea mult săși continue acțiunea, cu atâta dăruire, este trimis din nou Ministru Plenipotențiar la Atena, unde rămâne până în anul 1883. Când revine în țară își reia „lupta” pentru realizarea visului său de instruire și cultură a poporului. În acest sens, ține prima conferință în ziua de 27 noiembrie 1883, pentru ca mai apoi să lanseze o loterie, în urma căreia a rămas proverbial: „Dați un leu pentru Ateneu”.

Perseverent și documentat, întocmește tema de proiectare pentru viitorul Ateneu, care este încredințată în vederea elaborării proiectului propriu zis arhitectului francez Albert Galeron, prin încheierea contractului la 24 mai 1886. În urma licitației pentru construcția în roșu, a viitorului edificiu, îi este încredințată reputatului constructor Dobre Nicolau. Se trece imediat la execuția lucrărilor, reușindu-se ca la 14 februarie 1888, să poată fi reluate conferințele de cultură, într-una din sălile definitive.

Ca un semn de recunoștință, admirație și respect pentru activitatea sa, dăruită în întregime poporului român, Academia Română îl alege în 1884, membru corespondent.

El declara cu toată convingerea, că dacă scopul cel mai înalt al științelor naturale, este acela de a răspândi în spirite mai multă lumină, în inimi mai multă moralitate, demnitate și independență de caracter, ca om al acțiunii el se autocaracteriza astfel: „sunt dintre aceia, care nu au multe idei și nu urmăresc multe scopuri de odată, dar când îmi intră o idee în minte, ea mă cuprinde, mă domină, mă urmărește și nu îmi dă pace până când nu o realizez”. De aceea poate, în testamentul său, întocmit chiar înainte de a trece în lumea veșniciei (8 iunie 1898, Mihăiești-Govora, județul Vâlcea) scrie: „M-am gândit totdeauna la mijloacele care pot angrena mai bine dezvoltarea conștiinței naționale, în câmpul ideilor de literatură, arte și științe. Călăuzit de acest gând am înființat împreună cu alți oameni de bine, iubitori ai neamului nostru, Ateneul Român și Societatea pentru Învățătura Poporului Român, având amândouă aceste instituții în vederea cultivării părții intelectuale a ființei umane. Pentru ca acest scump gând să nu înceteze odată cu stingerea mea din această viață, am hotărât să las Ateneului Român întreaga mea avere”.

Înainte de trecerea sa în eternitate, în ziua de 26 martie 1889, colegii săi din Societatea Ateneului întocmesc un „Act de mulțumire”, la instalarea bustului său în Palatul Ateneului, care consemna printre altele: „Domnului Constantin Esarcu. Ai probat ce poate o voință devotată unei idei în mijlocul învăliurilor noastre zilnice. Tu n-ai trăit în ultimul timp, decât pentru opera întreprinsă, Palatul Ateneului Român, pentru dânsul ai muncit, pentru dânsul ai cugetat încă din prima zi a înființării în București a Societății Ateneului. Noi colegii tăi din această Societate, te-am admirat și te iubim pentru că imaginea ta vie în inima noastră să rămână tot așa de vie și pentru generațiile viitoare. Noi donăm noului nostru Palat bustul tău în bronz datorit daltei - Statuarului Hegel din Paris...

Astăzi în prezența MMLL Regele și Regina în anul 1889, luna martie, în 23 de zile, s-a instalat bustul tău în Palatul Ateneului și noi dispunem ca acest act al nostru să fie gravat în placa de bronz fixată pe consola bustului și totodată reies și scris în două exemplare cu propriile noastre semnături. Unul din acestea să fie depus în arhiva Societății iar al doilea să fie încredințat iubitului nostru drag”.

Pentru a încerca să retrăim, spre neuitare, acest eveniment deosebit, voi încerca să reproduc succint, câteva gânduri ale domnului Trandafir Djuvara (1856-1935), fost remarcabil diplomat al României moderne, exprimate în cuvântarea sa, rostită cu ocazia inaugurării bustului lui C. Esarcu (eveniment amintit mai sus): „Esarcu a trăit printre noi; viața și operele lui sunt îndeobște cunoscute și nu voi încerca a le schița aici. Voiu căuta numai a fixa câteva trăsături a acestei figuri, simpatice și interesante din multe puncte de vedere. Prin două mari calități Esarcu îmi pare că se va impune ca un exemplu bun de urmat; el avea energie stăruitoare în acțiunile prin care urmărea un scop înalt, bine statornicit dinainte; el avea cumpătare în vorbe și în modul lui de a trăi. Pe de o parte, el a dat un puternic imbold inițiativei private, într-o țară unde, trebuie s-o recunoaștem, totul se așteaptă de la stăpânire; acest Palat strălucit dinaintea căruia de aflăm, podoaba Bucureștilor, el l-a conceput, el l-a zidit, pietricică cu pietricică; cine nu-și aduce aminte sublimul său apostolat, când aduna leu cu leu suma formidabilă cea îngropat în temeliiile acestui altar înălțat Literilor, Științelor și Artelor? Se poate odisee mai duioasă decât aceea a acestui om, iluminat de o idee sublimă, mergând cu încăpățănare din casă în casă, cerșind, el atât de bogat în energie, concursul celor mai

slabe ajutoare, nedesperând nici odată și încurajând pe toți, cu o sfântă încredere în sine?”.

În pledoaria sa, T. G. Djuvara, a ținut să afirme cu convingere: „Atheneul Român va ră,âne pururea simbolul inițiativei private și a spiritului de asociațiune în România. Pe de altă parte, cumpătat în expresiuni, pentru că cunoscuse valoarea cuvintelor, așa că n-ar fi îmbucac niciodată trâmbița unei indignări exagerate pentru fapte de nimic, Esarcu a trăit totdeauna după maxima lui Horațiu: «Vivitur parvo bene» lucru nu tocmai ușor într-o societate peste măsură aplecată către risipă. Pe cât era de mândru când vorbea de Atheneul Român, (...) pe atât era de modest în viața sa privată și publică; l-am vedut cu toții cum, după ce ajunsese la culmea situațiunii diplomatice numai prin munca sa, iar nu prin influența puternicelor rudeni, Esarcu continuă a locui în fosta lui căsuță de pe strada Polonă (...)”. Și, T. G. Djuvara, pentru a ne convinge de spusele sale, continuă: „ca unul ce am fost de aproape colaborator al seu, fie la Ministerul Afacerilor Streine, fie la Atheneu, am putut aprecia atât agerimea minții sale, cât și valoarea inimii sale (...). de aceea, pe cât timp a fost în străinătate, el nu s-a mulțumit numai a reprezenta România cu demnitate (...) ci a răscolit cu neobosită strădanie bibliotecile și a dat la lumină prețioase documente pentru istoria neamului românesc. După cum a scris el însuși: «Sub un cer strein, totdeauna însă scumpa noastră Românie am avut-o în vedere» (...)”.

În continuarea înflăcărutei sale conferințe, T. G. Djuvara ținea să accentueze meritele incontestabile, ale acestui mare patriot și om de cultură, pe care astăzi îl trecem așa de ușor în uitare „(...) Democrația Română nu trebuie dar să uite niciodată serviciul ce acest bărbat de stat l-a adus, căutând cât mai mult să înalte nivelul intelectual și moral al păturilor sociale de jos, în cari s-a păstrat, neatinsă și limpede ca un diamant ascuns, ființa naționalității noastre (...). să ne jertfim și noi, clasele dirigente pentru cei cari s-au jertfit în restimpul veacurilor trecute. Să nu pregetăm a da fiecare, proporțional cu ceea ce avem relativamente mult, pentru țaranul român, care n-are nimic și care câștigă atât de puțin. Să mediatizăm adâncul cuvânt al Evanghelistului: «Numai dragostea clădesce» și cu dragoste pentru popor să rezolvăm problemele încâlcite cari apasă aspru pe grumazul țerii (...)”. Și T. G. Djuvara ține să accentueze: „Iată, Doamnelor și Domnilor, simțăminte de frăție națională și de prudență politică (...)”. *Independența prin cultură*

C. Esarcu spunea, la începuturile eforturilor sale, referitoare la ridicarea acestui simbol al României: „Să avem ambiția de a construi în București un palat al științelor și artelor în care să putem primi cu mândrie celebritățile ce ne vor vizita sau (pe care) le vom chema în țara noastră”.

Așa cum putem vedea și admira astăzi această capodoperă de arhitectură, locaș de cultură, se datorează în cea mai mare măsură, uitatului mare patriot C. Esarcu. Am curajul și regretul dureros al adevărului acestei afirmații constatatoare, căci așa cum spunea și distinsul om de știință și cultură, fost ministru, inginerul profesor Nicolae Noica, cu ocazia importantului eveniment de preluare a Președinției Comisiei Europene de către România pe o perioadă de șase luni, ianuarie-iunie 2019: „Am ascultat cu atenție prezentările reprezentanților europeni și ale celor din țara noastră (...). Dar și faptul că toți cei care au participat (...) au fost impresionați de acest edificiu. M-am întristat când am constatat că în acest edificiu măreț, ridicat grație marelui român Constantin Esarcu și încărcat de atâta istorie (...) nici un român nu l-a amintit pe marele diplomat și ministru de externe Constantin Esarcu, cel căruia îi datorăm acest Palat remarcabil”.

Cu durere în suflet țin și eu a întreba: „De ce-i uităm așa ușor pe cei care au fost înaintașii noștri și au contribuit la ce-i frumos și util acestui popor...? Cine-i de vina?...”.

Prof. univ. dr. GH. ȚICLETE